

AGENDA

1. Congres Industriële Archeologie en milieu Oostende

In het kader van „Conservare '93”, het Europese forum voor het cultureel erfgoed, organiseert de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie (VVIA) van 15-16 oktober 1993 een internationaal congres met als thema: Het behoud van industrieel erfgoed in relatie tot milieuaspecten en arbeidsomstandigheden.

Aandacht zal worden gegeven aan zaken als verontreiniging van bedrijfsterreinen met waardevolle industriële bebouwing en de problemen die ontstaan in relatie tot de moderne milieueisen en wetgeving op het gebied van arbeidsomstandigheden.

Informatie: VVIA, Postbus 30, B-9000 GENT-12, België.

Deelnamekosten (incl. toegang tot Conservare '93): Brfs 4500.

2. Studiedag Milieugeschiedenis

Op 12 december 1992 organiseert het Historisch Platform in samenwerking met het Scheepvaartmuseum te Amsterdam een studiedag over milieugeschiedenis.

Door de toenemende aandacht de laatste jaren voor het milieu is gaandeweg bij onderzoekers ook meer interesse ontstaan voor de milieuproblematiek in het verleden. Voorbeelden: hygiëne in de Middeleeuwen, invloed van erosie op antieke beschavingen en bodemverontreinigingen in vorige eeuwen.

Het centrale thema van de studiedag is „Water en land”. Doel is: het snel groeiende onderzoeksveld van de milieugeschiedenis voor historici en anderen inzichtelijk te maken.

Door deskundigen zal in een vijftal lezingen aandacht worden geschonken aan de volgende onderwerpen:

- Het Hollandse landschap: nat en droog.
- Ecologische geschiedenis van de Zuiderzee, 16e-20e eeuw.
- Veranderingen in het Drentse landschap, 18e-19e eeuw.
- Cholera en haar bestrijding in de 19e eeuw.
- Afval en riolering in Rotterdam, 19e-20e eeuw.

Plaats en datum: Scheepvaartmuseum, Kattenburgerplein 1, Amsterdam, 12 december 1992.

Aanvang: 10.00 uur.

Inlichtingen: Stichting Historisch Platform, Postbus 71975, 1008 ED Amsterdam. Tel. 020-5484966.

3. Excursie Industriële Archeologie v.m. DDR

Het culturele reisbureau Voyage & Culture herhaalt de in april jl. gehouden industrieel-archeologische studiereis naar het zuiden van de voormalige DDR, met excursies naar onder meer Leipzig, Dresden, Halle, Meissen, etc. De prijs bedraagt ditmaal ca. f 1.200,- (incl. excursies, halfpension). Deze excursie zal plaatsvinden van 2 tot 9 november 1992.

Inlichtingen/reserveringen: Voyage & Culture, Prinsengracht 113, 1017 JJ Amsterdam. Tel. 020-6230327/6238368.

4. Fotografie biennale Rotterdam III

„Wasteland” is de titel van de hoofdtentoonstelling van de Fotografie Biennale Rotterdam, die van 4 september tot 12 oktober 1992 plaatsvindt. Op diverse plaatsen in Rotterdam zal werk te zien zijn van ongeveer veertig fotografen uit meer dan vijftien landen. Het hoofdthema van deze biennale is gericht op de moderne leefomgeving van de mens en het kunstmatige landschap dat de mens zich gecreëerd heeft.

Voor de industriële archeologie zijn met name de volgende tentoonstellingen interessant:

- Vervuilde landschappen: Wout Berger. In: Fotomania, v. Oldenbarneveltstraat 129b.
- Natuur versus landbouw in historisch perspectief: Hans de Boer en Lies Wiegman. Nederlands fotoarchief, St. Jobsweg 30.
- Ostdeutsche Landschaft: Inge Rambow. Nederlands Fotoarchief.

5. Tentoonstelling „De dakpan door de eeuwen heen”

Van 3 oktober tot 1 november is in het kantonnaal en stedelijk museum te Wijk bij Duurstede een tentoonstelling te zien over grof-keramische industrieproducten, met het accent op de ontwikkeling van de dakpan. De oudste in Nederland gevonden dakpannen dateren uit de Romeinse tijd.

Ook is aandacht besteed aan andere keramische producten, zoals vloertegels en bakstenen. Naast voorbeelden van bovengenoemde producten wordt de expositie aangevuld met vele foto's, documentatie over keramische bedrijven en een tegeltableau waarop afgebeeld een dakpannenfabriek uit 1923.

Plaats/datum: Museum Dorestad, Volderstraat 15, Wijk bij Duurstede. Tel. 03435-71448.

Openingstijden: dinsdag tot en met zondag, 13.30-17.00 uur.

6. Tentoonstelling „Leder, gelooid van huid tot riem”

Leer is een van de oudst bekende materialen. In het Museum voor Industriële Archeologie en Textielgeschiedenis (MIAT) aan de Minnemeers 9 te Gent (België) is vanaf 17 juli een permanente tentoonstelling aan deze bedrijfstak gewijd.

Aandacht wordt geschonken aan het materiaal, het productieproces en de verschillende ledersoorten.

De bezoeker kan in werkateliers zien hoe riemen, handschoenen en laarzen worden vervaardigd. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van machines uit de voormalige leerlooierij Cavents uit Turnhout. Inlichtingen: tel. 091-235969.

7. Tentoonstelling „Vijftig jaar Maastunnel Rotterdam”

Aan deze eerste tunnel die in Nederland werd aangelegd, is een overzichtstentoonstelling gewijd met onder meer originele bouwtekeningen.

Inlichtingen: Nederlands Architectuurinstituut, Westersingel 10, Rotterdam. Tel. 010-4361155.

8. Trafo-huisjes als kunst

Trafo-huisjes, waarvan er vele in Nederland te vinden zijn, worden soms over het hoofd gezien, maar zijn vaak in opvallende architectuur gebouwd. In Arnhem is onlangs een gezamenlijk kunstproject gestart op initiatief van de gemeente en de Provinciale Gelderse Energie Maatschappij (PGEM). Aan zes kunstenaars werd gevraagd trafo-huisjes als beeldende kunstobjecten te ontwerpen.

De ontwerpen van twee deelnemers, Peter Struyken en Wilma Sommers, zijn uitverkoren om nog dit jaar in uitvoering te worden genomen.

De financiering van dit project is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van WVC.

De ontwerpen zijn in een handzaam boekje samengebracht, met een inleiding over de historische ontwikkeling van het trafo-huisje door Ton Verstegen.

9. Studiedag behoud en herstel van industriële monumenten

Op donderdag 22 oktober organiseert de Nederlandse Vereniging van Monumentenzorgers in samenwerking met de Stichting Federatie Industrieel Erfgoed Nederland een studiedag over industriële monumenten. Deze studiedag vindt plaats in de RAI te Amsterdam en is onderdeel van de restauratievakbeurs „Restoration '92”.

De belangstelling voor het industrieel erfgoed is in Nederland vanaf de jaren '80 sterk gegroeid. Steeds meer mensen bekommeren zich om het behoud van een watertoren, brug, gemaal, pakhuis of een oud fabrieksgebouw. Na het gevecht tegen de sloper begint vaak echter een nog moeizamer strijd: het zoeken naar een passende (nieuwe) functie en het herstel of soms zelfs de complete restauratie, waarna het onderhoudsprobleem zich aandient.

Tijdens deze studiedag wordt voor het eerst het zoeklicht gericht op deze technische problemen van herstel, restauratie en onderhoud van technische monumenten. Daarnaast wordt in elke inleiding op basis van ervaring aandacht besteed aan aspecten van besluitvorming. Alle lezingen worden geïllustreerd met dia's.

Programma:

- 10.00 uur : ontvangst, inschrijving;
- 10.45 uur : lezing „Watertorens in beton”, door ir. H. van Veen, auteur van „Watertorens in Nederland”;
- 11.30 uur : discussie;
- 11.45 uur : lezing „Bruggen van ijzer en staal”, door prof. ir. J. Oosterhoff, voorzitter van de Nederlandse Bruggenstichting;
- 12.45 uur : lunch;
- 14.00 uur : lezing „Restauratie kalkovens in Dedemsvaart”, door B. Roseboom, voorzitter Historische Vereniging Avereest;
- 14.30 uur : discussie;
- 14.45 uur : lezing „Gemalen: restauratie boezemgemaal Halfweg”, door J. A. Verburg, conservator Stoomgemaal Halfweg;
- 15.15 uur : discussie;
- 15.45 uur : presentatie eerste exemplaar „Pompen of verzuipen; 5 jaar De Nederlandse Gemalenstichting”;
- 16.00 uur : bezoek Restoration '92.

Inlichtingen/inschrijving: sekretariaat Restauratie Informatie Centrum, Postbus 5053, 2000 GB Haarlem, of per fax: 020-6252179.

10. Boottocht Merwedekanaal

De Stichting Bedrijfsmonumenten Midden-Holland organiseert op zaterdag 26 september een boottocht over het 100-jarige Merwedekanaal. De tocht gaat langs oude en nieuwe bruggen op het traject Vianen-Meerkerk (v.v.).

Gegadigden kunnen zich aanmelden bij het sekretariaat van de stichting: Mariaplaats 23, 3511 LK Utrecht. Kosten deelname: f 15,-, kinderen t/m 12 jr.: f 7,50.

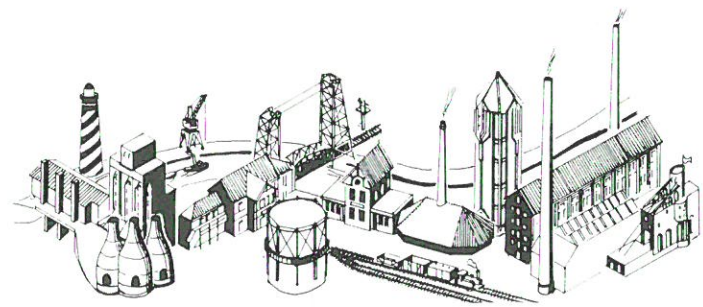
11. Oproep

Dhr. H. de Herder is reeds enige tijd bezig met de historie van de normaalspoorstoelocomotieven bij de industrie en de aannemerij in Nederland.

De bedoeling is hierover te zijner tijd een boek te publiceren in de bekende NVBS-reeks. Dhr. De Herder zou graag van instanties, bedrijven en particulieren die in het bezit zijn van historisch fotomateriaal of andere zaken over dit onderwerp, informatie willen ontvangen.

Adres: H. de Herder, Noordstraat 15, 3291 TG Strijen.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de veertig bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt vijfmaal per jaar en staat onder redactie van:

H. de Boer, W. F. Jansen Wz. en A. J. Klut.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Händellaan 109, 8031 EH Zwolle (samensteller).

Abonnementenopgave: door overmaking van f 25,- voor de jaargang 1992 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg. Eerder verschenen afleveringen in 1992 worden toegezonden aan nieuwe abonnees.

BERICHTEN

GRONINGEN

Nieuweschans: de oudste nog bestaande locomotievenloods in Nederland, die van Nieuweschans uit 1868, staat momenteel leeg, nadat het complex nog een tijd als busremise van de GADO heeft gediend. De Vereniging „Vrienden van Nieuweschans” zoekt naarstig naar een nieuwe bestemming voor dit spoorwegmonument. Gedacht wordt aan de inbouw van 48 appartementen in het markante bouwwerk, waarbij het uiterlijk ongeschonden zou moeten blijven.

OVERIJSEL

Olst: langs de IJssel bevindt zich nog een drietal zogenaamde „dijkstoelen”, kleine bakstenen loodsen voor de

opslag van dijkonderhoudmaterialen. De dijkstoel van Olst is door de gemeente voorgedragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. Zicht op een spoedige restauratie van het landschappelijk fraai gelegen gebouwtje is er echter niet, gezien de beperkte restauratiebudgetten die de gemeente ter beschikking staan.

Olst - Dijkstoel.

Zwolle: de gemeente Zwolle zal in september een definitief besluit nemen over de restauratie van de „Hoge spoorbrug”, een ijzeren voetgangersbrug uit 1883 over het NS-emplacement. Deze markante brug heeft een voor Nederland unieke zogenaamde „lensliggerconstructie”. De geraamde restauratiekosten bedragen ca. 1,5 miljoen, te verdelen over de gemeente en NS.

FLEVOLAND

Kraggenburg: ten zuidoosten van het voormalige eiland Schokland bevindt zich temidden van het polderlandschap een 19e-eeuwse lichtwachterswoning op een kleine terp. Deze lichtopstand diende tot de drooglegging van de Noordoostpolder in 1941 de scheepvaart als baken bij het invaren van de IJsselmond.

Ook hier speelt geldgebrek de gemeente parten bij de noodzakelijke restauratie. Volgens het meerjarenrestauratieprogramma 1993-1998 van de gemeente Emmeloord zou eerst in 1998 geld beschikbaar komen voor dit karakteristieke object.

GELDERLAND

Loenen: aan de oever van het Apeldoorns kanaal bevindt zich een van de laatste nog complete papierfabriekjes van de oostelijke Veluwe: „De Middelste Molen”, oorspronkelijk daterend uit 1622.

Loenen - Papierfabriek „De Middelste Molen”.

In de 19e eeuw werd het bedrijf gemoderniseerd: er werd voortaan met stoomkracht papier vervaardigd.

Na jaren van verval is het complex onlangs gerestaureerd en als werkend museum in gebruik gesteld. De restauratie is een initiatief van de gezamenlijke papierindustrie in Nederland, die de benodigde 8 ton op tafel legde.

Een oud-werknemer van Van Gelderpapier in Apeldoorn, dhr. Zegers, was verantwoordelijk voor de restauratie van de oude papiermachines - waaronder een zogenaamde „Hollander” - en de stoommachine uit 1890.

Groenlo: de toekomst van de laatste stoomhoutzagerij in Nederland, stoomhoutzagerij Nahuis, is wederom onzeker geworden.

De zagerij, welke eigendom is van het Neerlands Openlucht Museum, wordt bedreigd door uitbreidingsplannen van de gemeente Groenlo. Bovendien wil het rijk de erfpacht na 1993 niet meer betalen voor de grond waarop de zagerij staat. Het NOM staat voor de keuze: ofwel verplaatsing van het monument naar Arnhem, of aankoop van het terrein.

Lochem: Het NS-station uit 1865 zal na 1 januari 1993 worden gesloopt door NS, indien de gemeente Lochem niet met een haalbaar plan voor een herbestemming komt. In het kader van de invoering van het nieuwe loketkaartjessysteem wil NS de kaartverkoop elders situeren. Het statige stationsgebouw, gebouwd in waterstaatsstijl, is hiervoor niet meer nodig volgens NS. Langs dezelfde lijn (Zutphen-Hengelo) werden in een eerder stadium de stations van hetzelfde type in Delden en Goor gespaard voor de sloop, mede dankzij een zinvolle herbestemming.

NOORD-HOLLAND

Assendelft: de watertoren uit 1855 werd in 1990 op de provinciale monumentenlijst geplaatst. Een projectontwikkelaar diende een plan in voor de vestiging van een aantal appartementen in de toren, maar tot op heden is nog niet begonnen met de uitwerking van dit plan. De provincie twijfelt aan de financiële haalbaarheid, de plaatselijke „Vereniging tot ongeschonden behoud van de watertoren” is tegen de plannen en wil de toren voor het publiek openstellen als industrieel monument.

Koog aan de Zaan: het ijskoelhuis Van Dil mag worden gesloopt nu de provincie afziet van plaatsing van dit betonnen gebouw uit het begin van deze eeuw op de monumentenlijst. De Stichting Frans Mars - die zich inzet voor het behoud van oude Zaanse panden - vond het pakhuis ontsierend voor de omgeving en begon met de sloop van het pakhuis in 1990, waarna de politie ingreep, aangezien de sloop illegaal plaatsvond.

Zaandam: de oude Pieter Schoen (nu Sigma) Verffabriek ligt er verlaten bij. De verfproductie is verplaatst naar het Amsterdamse havengebied. Een markant onderdeel van het beeldbepalende complex aan de Zaan is een meer-verdiepingen tellend betonnen gedeelte uit 1929.

Sigma heeft, vanwege de te verwachten bodemverontreiniging, het complex voor f 1,- aan de gemeente Zaanstad aangeboden (zonder aansprakelijkheid). Hoewel Zaanstad grote plannen met de Zaanoevers heeft, ziet het ernaar uit dat de gemeente niet op het aanbod zal ingaan.

Wormer: de voormalige rijstpellerij „Mercurius” (gebouwd in 1913 naar ontwerp van Mart J. Stam) staat nog steeds overeind. Ondanks sloopplannen van de eigenaar, Douwe Egberts, worden nog steeds pogingen gedaan een nieuwe bestemming te vinden.

Mercurius (nu ook wel Lucullus genaamd) is, vanuit het zuiden, het eerste pand van de beroemde „Zaanwand”. Het

Op basis van het vele bewaarde archiefmateriaal is de vroegste historie vastgelegd en vergeleken met andere veenkolonien in dit 17e deel van de Stichtse Historische reeks.

Historie herleeft, van GOLS naar MBS. Enschede, Van de Berg, 1992. Ca. 294 blz., geïll.

Gedenkboek van de Stichting Museum Buurt Spoorweg (MBS), opgericht in 1967, welke de voormalige lokaal-spoorweg Haaksbergen-Boekelo beheert. Aan de orde komen de geschiedenis van de industrialisatie en de ontwikkeling van de spoorwegen in Twente en in de Achterhoek, een beschrijving van de groei van de MBS van 1967 tot nu en haar toekomstplannen.

Koolmees, P. A.: *Vleeskeuring en openbare slachthuizen in Nederland 1875-1985.* Utrecht, Stichting Histoearch, 1991. 136 blz., geïll. ISBN 90-72105-03-6. f 29,50.

Vanaf 1907 tot de opheffing in 1984 heeft de Vereniging van Directeuren van gemeentelijke Slachthuizen en Vleeskeuringsdiensten een belangrijke rol gespeeld. De geschiedenis van de vleeskeuring is in deze publicatie vastgelegd in opdracht van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Geneeskunde. Een behoorlijk deel van de tekst en de ruim 40 afbeeldingen heeft betrekking op slachthuizen, een gebouwtype binnen de sector openbare voorzieningen waar tot nog toe nauwelijks literatuur over voorhanden was.

Uitsluitend verkrijgbaar door overmaking van f 29,50 op rek.nr. 39.45.60.078 Rabobank Utrecht (gironr. 254134) t.n.v. „Inz. VVDO-onderzoek”, onder vermelding van „Gedenkboek”.

Van boterkleursel naar kopieersystemen: de ontstaans-geschiedenis van Océ-van der Grinten, 1877-1956. Onder red. van H. F. J. M. van den Eerenbeemt; met medewerking van M. C. M. van Elteren, G. C. P. Linssen, K. E. Sluyterman. Leiden, Nijhoff, 1992. 404 blz., geïll., 25 cm. ISBN 90-6890-394-2.

In dit gedenkboek is de ontstaansgeschiedenis beschreven van Océ-van der Grinten. Nu een modern concern dat kopieerapparatuur produceert, ooit begonnen in 1877 met de fabricage van boterkleursel, een stof die werd toegevoegd aan margarine, zodat deze een lichtgele kleur kreeg. Het eerste deel van deze gedegen studie: „Van apotheker naar producent van boterkleursel, 1877-1918”, is van de hand van Prof. Van den Eerenbeemt. De overige bijdragen zijn geschreven door bedrijfshistorici en handelen over „Venlo en Van der Grinten”, „Uitvinden en verdienen” en „Tussen verlicht paternalisme en functioneel-zakelijk management”.

IN DE AANBIEDING

Bonke, H.: *Vallende schoorstenen, verdwenen fabrieken: industriële archeologie in Amsterdam.* Amsterdam, Stadsuitgeverij, 1990. 112 blz., geïll. ISBN 90-627-4046-4.

Van f 29,50 voor f 9,90.

Het boek beschrijft in beknopte vorm de industrialisatie van Amsterdam. In het tweede gedeelte worden de belangrijkste takken van nijverheid behandeld en laat de auteur zien dat er in de hoofdstad sprake is van het zeer snel verdwijnen van industrieel erfgoed. Tot slot wordt een overzicht gegeven van 150 nog aanwezige bedrijfsmonumenten, met incidenteel de mogelijke herbestemming aangegeven.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Het meest recente nummer van „Leidschrift”, uitgegeven onder auspiciën van de Vakgroep Geschiedenis der Letterenfaculteit van de Rijksuniversiteit Leiden, is een themanummer, geheel gewijd aan techniekgeschiedenis. In dit nummer wordt aandacht geschonken aan enkele nieuwe benaderingen binnen de techniekgeschiedenis. Kenmerk van het huidige onderzoek naar techniekgeschiedenis is de studie naar wisselwerkingen tussen maatschappelijke en technische ontwikkelingen. Het accent in dit themanummer ligt op de methodologische aspecten van techniekgeschiedenis.

Het thema wordt ingeleid door Karel Davids met een bijdrage over de mogelijkheden en grenzen van een culturele interpretatie van de techniekgeschiedenis. Davids gaat in op de vraag wat cultuurhistorisch onderzoek aan inzicht oplevert over het ontstaan van de mechanisering in de middeleeuwen en de vroeg-moderne tijd. Prof. Wegener-Sleeswijk pleit voor een meer geïntegreerde techniekgeschiedenis en besteedt aandacht aan technische ontwikkelingen in de Middeleeuwen en in de Oudheid. Eric van Royen vertegenwoordigt met zijn bijdrage de projectgroep, die onder leiding van Prof. H. W. Lintsen onderzoek verricht naar de rol die technische innovaties hebben gespeeld in het moderniseringsproces in Nederland vanaf de 19e eeuw. De Canadese historicus Kelly de Vries besluit de serie artikelen met een bibliografisch overzicht van de vroeg-moderne militaire techniekgeschiedenis.

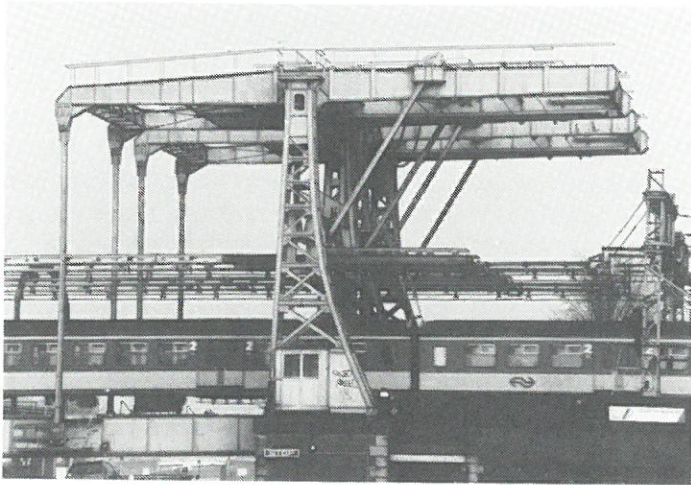
Dit nummer is te bestellen door overmaking van f 9,50 op postrek.nr. 5186372 t.n.v. Stichting Leidschrift, Leiden, onder vermelding van „techniek” Jrg. 8, no. 3.

in art-deco-stijl opgetrokken pand verkeert uiterlijk in slechte staat.

Amsterdam: de stadsdeelraad Westerpark heeft onlangs vier plannen gepresenteerd voor de voormalige Westergasfabriek. Het complex komt leeg te staan na het vertrek van het GEB in 1993. Als respons op een door de deelraad uitgeschreven prijsvraag voor een herbestemming van de gasfabriek kwamen maar liefst 331 inzendingen binnen. Met name de grote gashouder en het zuiveringsgebouw inspireerden inzenders tot uiteenlopende voorstellen, van een manege, tropisch zwemparadijs tot een oosterse markt. Een van de uitgekozen plannen behelst een nationaal museum voor bouw- en civiele techniek, waarin aandacht wordt geschonken aan de geschiedenis van de gebouwen zelf in de vorm van een permanente expositie over de fabricage van steenkoolgas.

Binnenkort zal de deelraad besluiten welk plan voor een haalbaarheidsonderzoek in aanmerking komt.

Amsterdam: in oktober wordt begonnen met de eerste fase van de bouw van een nieuwe dubbele spoorophaalbrug over de Singelgracht bij Amsterdam-CS. De oude stalen vakwerkophaalbruggen dateren uit het begin van deze eeuw.

Amsterdam - Dubbele spoorophaalbrug Singelgracht.

ZUID-HOLLAND

Leiden: de voormalige textiel fabriek Parmentier aan de Langegracht wordt voorlopig nog niet gesloopt. De fabriek, een van de laatste die nog herinneren aan het eens rijke textielverleden van Leiden, dateert uit 1865. Omwonenden hebben met succes beroep ingesteld tegen de bouwvergunning voor de gemeente, welke voorzag in nieuwbouw van woningen en een discotheek. De schorsing van de bouwvergunning duurt een jaar. In deze periode zal worden gezocht naar een alternatieve bestemming voor het complex, waarbij wordt gedacht aan een museum over het wonen en werken aan de Leidsche Rijn.

Schiedam: Schiedam krijgt een jenevermuseum. Het bestuur van de Stichting „De gekroonde Brandersketel” heeft opdracht tot restauratie gegeven voor de panden van de voormalige distilleerderij „Locomotief” aan de Lange Haven.

De „Locomotief”, een voor Schiedam typerend type branderijgebouw, zal door de restauratie weer worden compleet gemaakt met de klokgevels, die in 1985 door brand verloren gingen.

De restauratie vergt een investering van 5,5 miljoen gulden. Dit bedrag wordt bijeengebracht door distillateurbedrijven, het produktschap voor gedistilleerde dranken, de gemeente en de Europese Gemeenschap. Deze laatste instantie was dermate enthousiast over het nieuwe „Nederlands gedistilleerd Museum”, dat zij er de onderscheiding voor het „hergeven van een zinvolle betekenis aan monumenten van bedrijf en techniek” aan gaf.

Hellevoetsluis: voor het uit 1802 daterende droogdok in de voormalige marinehaven van Hellevoetsluis is een ambitieus restauratieproject van start gegaan.

Het droogdok is het oudste nog in originele staat verkeerende dok in Europa. Ontwerper van het dok was de bekende waterstaatsingenieur Jan Blanken, die ook verscheidene werken voor de Hollandse waterlinie op zijn naam heeft staan.

Zijn ontwerp voor het marinedroogdok was indertijd revolutionair te noemen, vanwege de toepassing van stoom bij het droogpompen van het dok. Het karakteristieke stoommachinegebouw, waarin de balansstoommachine zich bevond, is helaas in 1967 gesloopt, maar zal in het kader van de restauratie worden gereconstrueerd.

Initiatiefnemer van de huidige plannen is Willem Vos, projectleider bij de bouw van de replica van het VOC-schip „Batavia”. Op dezelfde wijze als bij het Bataviaproject wil Vos van de restauratie van het droogdok een toeristisch-recreatief project maken, dat op jaarbasis 250.000 bezoekers moet gaan trekken. Na restauratie van het dok zouden kleinere houten schepen in het dok gebouwd kunnen gaan worden.

Voor de financiering van het project zal een nieuwe stichting, „Droogdok Jan Blanken Hellevoetsluis”, actief aan fondsenwerving gaan doen. Gestreefd wordt naar voltooiing van de restauratie in 2002, als het droogdok zijn tweede eeuwfeest viert.

Boskoop: voor de watertoren aan de Zijde staat de klok op vijf voor twaalf. Sinds jaren worden pogingen in het werk gesteld deze karakteristieke toren met jugendstijlmerken uit 1908 te behouden en een zinvolle bestemming te geven. De huidige eigenaar, een plaatselijk aannemingsbedrijf, heeft onlangs een constructeursbedrijf opdracht gegeven voor een onderzoek naar de bouwkundige staat van de toren. De gemeente heeft indertijd de toren voor het symbolische bedrag van f 1,- overgedaan aan het aannemingsbedrijf, onder de voorwaarde dat de toren behouden zou blijven voor Boskoop.

ZEELAND

Vlissingen: in het kader van het gemeentelijk kunstbeleid is een belangrijke plaats gereserveerd voor de watertoren in Souburg, een bouwwerk uit het interbellum. Nu al worden regelmatig exposities in de toren gehouden. De Culturele Raad van Vlissingen denkt aan drie mogelijke toekomstige functies voor de toren: een expositieruimte voor hedendaagse kunst, een informatiecentrum voor Nederlandse watertorenarchitectuur en een informatiecentrum voor Walcheren. Aangezien de benodigde investeringen ca. f 200.000,- bedragen, zal eerst een haalbaarheidsonderzoek worden gedaan.

NOORD-BRABANT

Halsteren: tot de wat minder bekende watertorens in Nederland behoren de torens die speciaal gebouwd zijn voor de watervoorziening van particuliere instellingen. Een

voorbeeld van een dergelijke toren is de watertoren bij de psychiatrische inrichting „Vrederust” bij Halsteren. Deze opvallende toren uit 1912, met een spiraalvormige baksteenversiering, is door de directie van Vrederust voorgedragen voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst. Monumentenzorg bracht echter een negatief advies uit, daar de toren niet waardevol genoeg zou zijn. Voor het behoud van de toren is ca. twee ton nodig. De gemeente Halsteren zal een hernieuwde voordracht voor de monumentenlijst ondersteunen.

Oosterhout: in het hartje van deze plaats in de Torenstraat bevindt zich een der laatste margarinefabrieken van Nederland. De fabriek, opgetrokken in neorenaissancestijl, zal in het kader van het centrumplan van de gemeente het veld moeten ruimen. De bouwkundige staat van het pand is zeer slecht, met uitzondering van de fraaie voorgevel. Een actiegroep pleit voor behoud van tenminste de voorgevel van het complex, zodat althans iets bewaard blijft van het Oosterhoutse industriële verleden. De margarine-industrie nam hierin vanouds een belangrijke plaats in.

Oosterhout - Margarinefabriek.

LIMBURG

Schinnen: in juli is begonnen met de sloop van een der laatste bouwwerken uit het mijnbouwtijdperk: de betonnen luchtschacht van de staatsmijn Emma, gebouwd in de jaren '50.

LITERATUURSIGNALERING

Glas, G. A.: *Volle boel: het straatmeubilair van PTT tusschen van al het andere*. Den Haag, Stichting Het Nederlands PTT Museum, 1991. 96 blz., geïll., lit. opgave. ISBN 90 73244-06-4. f 29,50.

Het staat op straat: straatmeubilair in Nederland. Den Haag, VNG/SDU, 1990. 153 blz., geïll., lit. opgave. ISBN 90 12-06516-X. f 49,50.

Straatmeubilair is een onderwerp waarover in Nederland niet zo vaak geschreven wordt. Het is daarom opvallend dat kort na elkaar een tweetal publicaties hierover verschenen is. De VNG heeft dit gedaan door middel van een bundel, waarbij de gemeente als uitgangspunt gehanteerd wordt. Men krijgt na een historisch overzicht een goede indruk van datgene dat onder de term straatmeubilair kan vallen. De vele fraaie illustraties geven een goed beeld van dit terrein en kunnen mede dienen om te bezien wat er in de toekomst aan behoud en selectie gedaan kan worden.

„Volle boel” is een tentoonstellingscatalogus, uitgegeven door het Postmuseum en geeft inzicht in het straatmeubilair van PTT. De auteur beschrijft een route door Den Haag en laat zien wat men zoal onderweg aan PTT-sstraatmeubilair kan tegenkomen uit diverse perioden. Het boek is fraai geïllustreerd en geeft de nodige achtergrondinformatie.

Spapens, P., K. van Kemenade en T. Hielkema: *De grens gemarkeerd. Grenspalen en grenskantoren aan de landzijde*.

Hapert, Kempen Pers, 1992. 288 blz., geïll. ISBN 90-70-427-850. f 49,50.

Met de naderende Europese eenwording en het wegvallen van de grenzen kon een boek als dit niet uitblijven, dat zowel inhoudelijk als grafisch van grote kwaliteit is. Op ruim formaat (30 x 21 cm, gebonden) wordt een grondig overzicht geschetst van de historie van de Nederlandse buitengrenzen, de grensmarkering en de grensbewaking en de douanegebouwen, rijk geïllustreerd met historische afbeeldingen. Een perfect document en op voorhand een standaardwerk.

Bläsing, J. F. E.: *Mensen en spanningen*. Sociaal-economische geschiedenis van de Provinciale Noordbrabantse Energie Maatschappij. Leiden, Martinus Nijhoff, 1992. 290 blz., geïll. (geb.). ISBN 90-6890-3977. f 80,-.

De auteur, die vele publicaties op zijn naam heeft staan over bedrijfshistorie, geeft in dit volumineuze boek een overzicht van de PNEM-geschiedenis tussen 1914 (de oprichting) en 1985 (reorganisatie). De chronologische geschiedschrijving is opgehangen aan de opeenvolgende PNEM-directies. Tegen de achtergrond van regionale en landelijke ontwikkelingen wordt per hoofdstuk ingegaan op de economische, technische, financiële, sociale en bedrijfs-culturele aspecten, met als rode draad: de mens in het spanningsveld met zijn werk.

Antonisse, R., en B. Jansen: *Gedenkboek NV Delta Nutsbedrijven*. Middelburg, 1991. (3 delen). f 75,-.

De openbare nutsbedrijven in ons land hebben een lange traditie van goed verzorgde gedenkboeken, maar dit driedelige werk slaat alles. Aanleiding was de vorming van de NV Delta Nutsbedrijven, het sluitstuk van vele fusies, waardoor er nu één nutsbedrijf voor heel Zeeland is gevormd.

De historie van 151 jaar van afzonderlijke nutsbedrijven, opgaand in één onderneming, wordt beschreven in „een nieuwe koers”; „energie in wisselend getij” behandelt de openbare energievoorziening in detail; „worsteling om water” beschrijft de openbare watervoorziening. Naast vele actuele kleurenfoto's bevatten de beide thematische delen ook vele historische opnamen.

Het accent in tekst en foto's ligt op de tweede helft van deze eeuw.

Telefonisch of schriftelijk te bestellen bij de uitgever, de NV Delta Nutsbedrijven, Postbus 5048, 4330 KA Middelburg, tel. 01180-92111.

Stol, T.: *De veenkolonie Veenendaal*. Turfwinning en waterstaat in het zuiden van de Gelderse Vallei, 1546-1653. Zutphen, De Walburg Pers, 1992. 304 blz., geïll. (geb.). ISBN 90-6011-770-0. f 49,50.

Veenendaal is de oudste veenkolonie boven de grote rivieren, waarvan de verveningshistorie teruggaat tot 1546.